

I-4. Vakarų Europos luominė visuomenė

PAGALVOKIME

- Kokios buvo svarbiausios viduramžių visuomenės ypatybės?
- Kokios aplinkybės sąlygojo viduramžių luominės visuomenės pastovumą ir kurios priežastys lėmė jos kaitą?

PABANDYKIME

Perskaite ištraukas iš šių dienų žiniasklaidos, pagalvokite, kas sieja šiandieninį riterystės supratimą su viduramžių analogišku reiškiniu. Susipažinę su visa temos medžiaga, patikslinkite atliktą užduotį.

I. Profesijos riteris... Tai Lietuvos pramonininkų konfederacijos nominacija už pasišventimą ir ištikimybę profesijai, eleganciją ir etikos normų puoselėjimą versle, pasiektus rezultatus darbinėje ir kitoje veikloje.

II. Už nuolatinį rūpestį žurnalistų socialinėmis garantijomis, jų kūrybine laisve, nepriklausomybe, etika, Kauno žurnalistai Lietuvos žurnalistų sąjungos vadovui suteikė garbingą Žurnalistikos riterio vardą ir įteikė jam vardinį kardą.

III. Trakų pusiasalio pilyje vyksta tarptautinis viduramžių riterių turnyras. Jame dėl pagrindinio prizo – Lietuvos kariuomenės vado kalavijo – dvi dienas varžosi dešimtys riterių iš Lietuvos, Baltarusijos, Latvijos ir Ukrainos viduramžių karybos entuziastų klubų.

PRISIMINKIME

Viduramžių Vakarų Europos visuomenėje aiškiai išsiskyrė kelios pagrindinės gyventojų grupės: dvasininkija, bajorija, valstietija. Pastaroji grupė greitai papildė kitais visuomenės sluoksniais: amatininkais, pirkliais ir pan. Pirmosios dvi grupės buvo aukštesnieji, privileijuotieji luomai, o trečioji – žemesnė, be privilegijų. Dėl šios priežasties kartais ji išvis luomu nelaikoma. Trečiojo luomo sąvoka taikytina tik nuo to meto, kai privilegijų gavo miestiečiai. Beje, Bažnyčia viduramžiais plėtojo visuomenės sandaros teoriją, pagal kurią, kiekvienas žmogus privalo užimti jam skirtą visumos dalį ir atlikti jam patikėtas pareigas.

Apskritai, jau senokai atsisakyta viduramžių luomo skirstymo tik griežtai į tris luomus. Visiems istorikams pripažįstant viduramžių visuomenės luominį pobūdį, taip pat pastebima, jog luomas yra tam tikra būklė. Todėl luomu platesne prasme galima laikyti ir tam tikrą profesinę, konfesinę, santuokinę ar pan. grupę.

Nors viduramžių žmogaus statusas buvo paveldimas, tačiau jis galėjo būti ir pakeistas. Palikęs senjorą ir apsigyvenęs mieste, valstietis įgydavo asmeninę laisvę. Tapęs miesto bendruomenės, cecho nariu, jis pakeisdavo savo statusą. Eilinis laisvas ir net priklausomas žmogus, davęs ištikimybės priesaiką senjorui, galėjo tapti riteriu, įgydavo riteriui priklausančias teises. Priėmęs šventinimus pasaulietis įstodavo į dvasininkijos luomą.

Reikėtų pastebėti vieną ypatybę, skiriančią viduramžių visuomenės skirtumus nuo dabartinės – žmogaus padėtį daugiau nei turtai lėmė jo turimos teisės, tarnyba. Aukščiausią padėtį užėmė Dievo skirtas monarchas. Turint dangaus palaiminimą, valdžia nepriklausė nuo pavaldinių valios, jos nesaistė žemiški įstatymai. Visi pavaldiniai turėjo visiškai paklusti Dievo pateptam asmeniui. Panašiai buvo ir žemesnėse grandyse. Visur turėjo galioti besąlygiškas pavaldinių paklusnumas ir ištikimybė. Valdžią paprastai garantavo aukšta kilmė arba monarcho malonė. Skurdžiausias bajoras buvo viršesnis už patį turtingiausią miestietį, nes turtas neteikė plačių teisių.

Vakarų Europos viduramžių visuomenė – korporacinė. Korporacijos (bendruomenės, grupės) buvo įvairios: vasalų sąjungos, riterių ordinais, vienuolynų brolijos, miesto komunos, pirklių gildijos, amatininkų cechai, kaimo bendruomenės, kraujo giminytės sąjungos. Šios bendruomenės teikdavo individams apsaugą ir pagalbą. Kiekviena grupė turėjo savo reglamentą, griežtai privalomą visiems bendruomenės nariams.

Puikus griežto reglamentavimo pavyzdys – viduramžių riteriai. Istorikas Norman Davies rašo, jog terminas „riteriškus“ buvo susijęs su riterio „kodeksu“, kurio turėjęs laikytis kiekvienas riteris. Jis apėmė tokias vertybes kaip sąžiningumas, ištikimybė, kuklumas, galantiškumas. Kodeksas įpareigojo riterį ginti Bažnyčią ir kovoti su kitatikiais, mylėti tėvynę ir paklusti savo valdovui, padėti silpniesiems ir gerbti moteris, laikytis teisingumo principų ir tesėti duotą žodį. Platesne prasme riteriškus apėmė visas tradicijas ir papročius, susijusius su riterių luomu, taigi jų titulus, ordinus, ceremonijas, heraldiką, žodyną. Palaipsniui, plėtojantis žemės ūkiui, didėjant amatų ir mainų poreikiui, Vakarų Europoje iškilo miestai. Daugumoje miestų gyveno vos per porą tūkstančių žmonių. Tik labai dideli miestai talpino dešimtis tūkstančių žmonių. Šimtą tūkstančių gyventojų viršijo tik Paryžius, Milanas, Neapolis, Venecija, ir tai – tik apie XIII amžių. Miestai buvo naujai kylančių gyventojų sluoksnių telkimosi

vieta. Tos naujos – miestelėnų – visuomenės grupės stengėsi užsitikrinti atskirą teisinį statusą. Tai po truputį ardė nusistovėjusią socialinę ir politinę sandarą, nes miestelėnų atsiradimas reiškė išsivadavimą iš feodalinių santykių, egzistavusių anapus miesto sienų. O miestų sąjungos galėjo pasipriešinti vietos grafų ar vyskupų valdžiai.

Bėgant laikui, miestai išsikovojo teises rengti pastovius turgus, kalti monetas, nustatyti matavimo vienetus, teisti savo piliečius ir laikyti ginklus. Jie įgijo didesnę ar mažesnę autonomiją. Miesto gyvenimas traukė kaimo vietovių gyventojus.

Viduramžių Europos valstietis buvo nelaisvas. Kita vertus, jo nelaisvė iš esmės skyrėsi nuo antikos laikų vergo nelaisvės. Valstiečio nelaisvė nebuvo tolygi beteisiskumui. Priklausomas valstietis, nors atlikdavo lažą ir mokėjo duoklę, neturėjo teisės palikti poną, privalėjo paklusti jo teismui, tačiau kartu nebuvo visiškai nelaisvas. Senjoras privalėjo gerbti elementarias valstiečio teises, laikytis papročių, nustačiusių išnaudojimo ribas. Beje, senjorai dažniausiai turėjo reikalų ne su pavieniais valstiečiais, o su jų bendruomenėmis. Šios galėjo pasipriešinti, kai pastebėdavo bandymus pažeisti paprotį ir sustiprinti išnaudojimą. Dažniausiai pasitaikančia pasipriešinimo forma buvo kreipimasis į teismus, reikalavimas patikrinti dokumentus ir „atkurti papročius“.

PRITAIKYKIME ŽINIAS

1. Naudodamiesi pateikta informacija, įrodykite, kad viduramžių visuomenė nebuvo tokia sustingusi, užsikonservavusi, kaip kartais galima išgirsti ją vertinant.

2. Kurias jau žinomas mintis apie riterius patvirtina šis amžininko tekstas?

Raimundas Lulijus 1275 m. veikalė „Knyga apie riterių ordiną“ apie riterio amžių:
„[turi būti] atitinkamas, nes jeigu ginklanešys, panoręs tapti riteriu, yra pernelyg jaunas, jis nesugebės perimti papročių, kurių privaloma laikytis iki tampant riteriu; ir nesugebės jis prisiminti, ką yra pažadėjęs nuveikti riterystės šlovei, jeigu buvo išventintas į riterius vaikystėje. Jeigu riteriu nori tapti senas ir ligotas ginklanešys, tai riterystę jis jau ižeidė iki tol, kol suseno, nes riteriai turi būti stiprios sielos ir kūno kariai, o gėdą daro ligoti, luoši ir pabėgantys iš mūšio lauko.“



3. Naudodamiesi pateikta vaizdine ir žodine paveikslėlio informacija, paaiškinkite, kokias žinias ir idėjas apie savo laikų visuomenę norėjo perteikti šio vėlyvųjų viduramžių laikotarpio medžio raizinio autorius?

4. Trim sakiniiais pratęskite žemiau pateikto šaltinio autoriaus mintis:

Edmeras Kenterberietis XII amžiuje apie visuomenės sandarą rašė:

Pavyzdys apie avis, jaučius ir šunis.

Avių paskirtis – duoti pieną ir vilną, jaučių – arti žemę, šunų – ginti avis ir jaučius nuo vilkų. Dievas juos saugo tol, kol kiekviena šių gyvūnų rūšis atlieka savo priedermę. Taip pat Dievas sukūrė luomus, kad jie šiame pasaulyje eitų skirtingas tarnybas.

5. Žemiau pateikti du šaltiniai gana svarbiomis detalėmis papildė šios temos informacinę medžiagą. Apie kuriuos du miestų visuomenės reiškinius ir ką sužinome iš šių trumpų ištraukų?

1. Jeigu kuris nors pirklys, gyvenantis mūsų mieste arba priemiestyje, nepanorėtų įstoti į mūsų gildiją ir, kur nors nuvykęs, būtų išvytas, arba prarastų savo turtą, arba būtų iššauktas dvikovon, tai mes jokiū būdu jo neužstosime.

3. Kiekvienas Paryžiaus vilnos audėjas gali turėti savo namuose dvejus plačias stakles ir vienerias siauras, o ne savo namuose jis negali turėti jokių, jeigu jis nenori jų turėti tokiomis pačiomis teisėmis, kokiomis jas galėtų turėti ateivis...

47. Niekas iš minėtojo cecho neturi pradėti darbo prieš saulės patekėjimą, jeigu nenori mokėti baudos – 12 denje meistriui ir 6 denje pameistriui, – išskyrus tuos atvejus, kai reikia užbaigti gelumbės gabalą: tuo atveju pameistris gali ateiti (anksčiau laiko), tačiau tik vieną dieną...